

بررسی میزان رعایت استاندارد ایزو ۷۱۴۴ در پایان‌نامه‌ها

مریم خسروی^۱

چکیده

پژوهش حاضر به منظور بررسی میزان رعایت استاندارد ایزو در پایان‌نامه‌های دانشگاه‌های مختلف کشور (که طی سال‌های ۱۳۷۶-۱۳۸۱ تدوین شده‌اند) انجام شده است. به این منظور از استاندارد ایزو ۷۱۴۴ استفاده شد. شاخص‌هایی چون شکل فیزیکی پایان‌نامه، شماره‌گذاری بخش‌های اصلی و فرعی، و نظایر آن در ۱۱۵۴ پایان‌نامه کارشناسی ارشد، که با روش نمونه‌گیری تصادفی طبقه‌ای به دست آمده بود، مورد بررسی قرار گرفت. نتایج نشان داد که ۵۲/۳۷ درصد پایان‌نامه‌های کارشناسی ارشد با این استاندارد مطابقت داشتند و همان‌طور که انتظار می‌رفت در بخش‌های شابک و شاپا و حق مؤلف کمترین و در بخش فیزیکی بیشترین درصد رعایت استاندارد ایزو ۷۱۴۴ دیده می‌شود. در بین سال‌های مورد بررسی، در سال‌های ۱۳۸۰ و ۱۳۷۶ به ترتیب بیشترین و کمترین میزان رعایت این استاندارد مشاهده گردید. در بین دانشگاه‌ها، دانشگاه بوعلی سینا با ۸ پایان‌نامه (۵۸/۳۷ درصد) و دانشگاه علم و صنعت با ۹۰ پایان‌نامه (۵۷/۷۴ درصد) بیشترین میزان رعایت استاندارد را نشان دادند.

کلیدواژه‌ها

استانداردسازی، ایزو ۷۱۴۴، پایان‌نامه، مؤسسه تحقیقات صنعتی ایران، سازمان بین‌المللی استاندارد (ISO)، دانشگاه‌های ایران

مقدمه

اطلاع‌رسانی حضور دارد «اطلاعات» است و تا زمانی که اطلاعات به عنوان دستمایه این فرایند روشن نباشد، آنچه صورت می‌گیرد از انضباط علمی لازم برخوردار نخواهد بود و کم و کیف کار هیچ‌یک از این مراحل را نیز

علم اطلاع‌رسانی^۲ طبق تعریف، علمی است که به بررسی مسائل مربوط به گردآوری، ذخیره، بازیابی، و توزیع و اشاعه اطلاعات می‌پردازد. عنصری که پیوسته در علم

۱. عضو هیئت علمی پژوهشگاه اطلاعات و مدارک علمی ایران khosravi@irandoc.ir.ac

نمی‌توان ارزشیابی کرد. بنابراین، لازم است که اطلاعات از لحاظ ساختار شناخته و تبیین شود (۲: ۱۷).

اطلاعات و اطلاع‌رسانی، و به تعبیر وسیع‌تر انفورماتیک، نقش بسیار مهمی در توسعه اقتصادی، اجتماعی، و فرهنگی جوامع دارد و اکنون به عنوان ابزاری برای تحقق امنیت ملی نیز در آمده است و سهم ملل مختلف در تمام زمینه‌ها با میزان دانش آنان متناسب است. در این عصر شاهد رشد کمی و کیفی دانش هستیم و حاصل چنین شتابی، تولید انبوه مقالات علمی و فنی، و طرح‌های پژوهشی در سطح جهان است.

اکنون شاهدیم که برای سهولت ذخیره‌سازی اطلاعات و تسریع در بازیابی آن، کامپیوتر در خدمت کتابخانه‌ها و مراکز اسناد و مؤسسات علمی و آموزشی و پژوهشی درآمده و با ایجاد بانک‌های اطلاعاتی راه تحقیق و پژوهش هموار شده است. با ظهور بانک‌های اطلاعاتی کامپیوتری و افزایش حجم اطلاعات و شکسته شدن مرزهای جغرافیایی در زمینه اطلاعات و اطلاع‌رسانی، ضرورت تبعیت از استانداردهای بین‌المللی برای سرعت و سهولت دسترسی به اطلاعات احساس می‌شود.

همان‌طور که گاردنر خاطر نشان می‌سازد: «مبادله اطلاعات از طریق کامپیوتر نیازمند استفاده از استانداردهایی است که به واسطه آن امکان انتقال اطلاعات از یک کامپیوتر یا سیستم به کامپیوتر یا سیستم دیگر میسر گردد» (۴: ۵).

مفهوم استاندارد

امروزه از واژه استاندارد در زمینه‌های متفاوتی استفاده می‌شود. صرف‌نظر از گوناگونی موارد استفاده از واژه استاندارد، نکته مشترک در همه این موارد کاربرد این واژه به عنوان راهنمایی جهت مقایسه است و در این خصوص یک استاندارد می‌تواند پاسخگوی نیازها و مشکلات به وجود آمده باشد.

استاندارد در لغت مفاهیم متعددی دارد: نمونه، قاعده، اصل، مقیاس تصویب شده، و هر چیزی که به عنوان مبنایی برای مقایسه پذیرفته شود. با توجه به مفاهیم مذکور، مطابقت کالا، خدمات، آیین کار، سیستم کیفیت یا هر امری با استاندارد، بدین معناست که در آن موارد قواعد، اصول، و مقررات ویژه‌ای رعایت شده است (۵: ۱۰).

تاکنون در مورد استاندارد و استاندارد کردن تعاریف متفاوتی بیان شده که در واقع هر کدام از دیدگاه خاصی بوده است. سازمان بین‌المللی استاندارد (ایزو)^۳ تعاریف زیر را ارائه کرده است:

۱. استاندارد مدرکی است در برگیرنده قواعد، راهنمایی‌ها یا ویژگی‌هایی برای فعالیت‌ها یا نتایج آنها به منظور استفاده عمومی و مکرر، که از طریق هم رأیی فراهم و به وسیله سازمان شناخته‌شده‌ای تصویب شده باشد و هدف از آن دستیابی به میزان مطلوبی از نظم در یک زمینه خاص است.

۲. استاندارد کردن، ایجاد مقرراتی است برای استفاده عمومی و مکرر، با توجه به مشکلات بالفعل و بالقوه که هدف از آن

3. International Standards Organization (ISO)

دستیابی به میزان مطلوبی از نظم در یک زمینه خاص است (۱۳:۸).

بنابراین می‌توان گفت که استانداردها موجب تسهیل تولید، اشاعه، و مصرف اطلاعات و یا سایر محصولات می‌شوند و با حذف عوامل بی‌ارزش و غیرضروری سبب صرفه‌جویی در وقت و هزینه می‌گردند. براساس تعاریف فوق‌اهدافی برای استانداردها تعیین شده که از جمله اهداف اساسی آن می‌توان به موارد زیر اشاره کرد:

۱. تعریف حد قابل قبول کیفیت و کمیّت؛

۲. به وجود آوردن زبان مشترک و مؤثر بین افراد برای مبادله اطلاعات، نظرات، و افکار؛

۳. تلفیق بهینه کیفیت با مصرف و جوانب اقتصادی؛

۴. به حداقل رساندن هزینه‌ها با راهیابی برای موارد مشابه و تکرارشونده؛ و
۵. ارتقای قابلیت، اعتماد، و اتکاء (۶:۹).

مزیت استاندارد کردن

استانداردها ارائه‌دهنده راه‌حل برای مشکلات بوده و نتیجه استانداردسازی افزایش بهره‌وری است که این عمل از راه‌های زیر انجام می‌شود:

- ارائه روش‌های صحیح محاسبات فنی،
- تعیین قواعد عمومی و مشخصات و ویژگی‌های محصول،
- یکنواختی و هماهنگ‌سازی،

- گردش صحیح اطلاعات و جلوگیری از اتلاف سرمایه و زمان، و

- کاهش قابل توجه هزینه‌ها از طریق کاهش انواع و میسر کردن تولید انبوه (۸:۲۶).

انواع استاندارد

در هر مقوله و محدوده‌ای انواع گوناگون استاندارد وجود دارد. در صورتی که استاندارد خاصی، منحصرأ در قلمرو تحت حاکمیت یک کشور تدوین و اجرا شود «استاندارد ملی یا کشوری» نامیده می‌شود. استاندارد ملی به وسیله یک سازمان کشوری مثل مؤسسه استاندارد و تحقیقات صنعتی ایران^۴ و مؤسسه استاندارد بریتانیا^۵ و یا مؤسسه ملی استاندارد آمریکا^۶ تهیه و تصویب و ارائه می‌شود (۵:۱۰).

استانداردهای ملی از نظر اجرایی به دو دسته «استاندارد اجباری» و «استاندارد تشویقی» تقسیم‌بندی می‌شوند. استاندارد اجباری در رابطه مستقیم با ایمنی و بهداشت و یا تجارت خارجی است و استاندارد تشویقی استاندارد است که تولیدکننده با توجه به توان بالای تولید و علاقه‌مندی خود داوطلبانه تمایل به اجرای آن دارد (۸:۳۶).

در صورت طرح استاندارد در منطقه‌ای فراتر از قلمرو یک کشور، «استاندارد منطقه‌ای» مطرح می‌گردد. این استاندارد توسط یک سازمان منطقه‌ای تهیه و تصویب و به سایر کشورها ارائه می‌شود. هرگاه استاندارد ویژه‌ای در عرصه بین‌المللی ارائه شود، یکی از مصادیق

4. Institute of Standards and Industrial Research of Iran (ISIRI)

6. American National Standards Institute (ANSI)

5. British Standards Institute (BSI)

اصطلاح «استاندارد بین‌المللی» محسوب می‌شود. استانداردهای مذکور (ملی، منطقه‌ای، و بین‌المللی) به زمینه‌های متفاوتی مربوط می‌شوند مانند کالاها و خدمات، تأسیسات، آیین‌های کار، و سیستم کیفیت. ممکن است که استانداردهای منطقه‌ای یا بین‌المللی خاصی در مورد یک کالای کشاورزی یا صنعتی و یا نوع سیستم کیفیت قابل اجرا در شرکت‌های تولیدی یا خدماتی تصویب شود و سازمان متولی استاندارد یک کشور آن را رسماً به عنوان استاندارد ملی کشور بپذیرد و پس از تصویب منتشر کند؛ مثلاً مؤسسه استاندارد و تحقیقات صنعتی ایران، استانداردهای بین‌المللی سری ایزو ۹۰۰۱ تا ایزو ۹۰۰۳ را، که دربردارنده مواردی درباره سیستم کیفیت و تضمین کیفیت هستند، به عنوان استاندارد ملی ایران تصویب و در دی ماه سال ۱۳۷۴ منتشر کرده است (۱۰:۵).

در شناخت پیشینه استاندارد، بسیاری پیدایش زبان را نخستین استاندارد بشر می‌دانند. «صوت»هایی که هر یک مفهوم خاصی دارد و «کد» ویژه‌ای را در ذهن به خود اختصاص می‌دهد و «پیام» مشخصی را به شنونده القا می‌کند، خود نوعی استاندارد است. پیدایش خط یکی دیگر از استانداردهای مهم بشر است. دستیابی به علائم و مقررات خاصی برای القای مکتوب مفاهیم و پیام‌ها بدون استاندارد امکان‌پذیر نیست. در بررسی تاریخی استانداردهای زندگی بشر در حوزه‌های اجتماعی، فرهنگی، و دینی، بسیاری، حتی توتم‌پرستی را نوعی استاندارد برشمرده‌اند؛ استانداردی که به عنوان یک

توتم در میان قبیله و قومی مورد احترام بوده است. بعد از پیدایش خط و ارتباط انسان‌ها با یکدیگر از طریق حروف و کلمات و نیز مدنیت یافتن بشر، استانداردهای زندگی در حوزه‌های گوناگون، یکی پس از دیگری به سرعت به وجود آمدند. تمام استانداردها برای تأمین زندگی بهتر و زیستن در شرایط مطلوب‌تر توسط انسان‌های زنده و متفکر تعیین می‌شوند. به طور کلی هدف از اتخاذ این استانداردها، بهره‌گیری از الگوهای صحیح در زندگی، روابط، و تولید برای نیل به کمال هر چه بیشتر انسان‌ها می‌باشد (۱۰:۶).

گسترش فن و تجارت در ادوار گذشته نیز انسان را وادار کرد تا در برخی زمینه‌ها به‌ویژه اندازه‌گیری‌های یکسان و همچنین ساخت وسایل و لوازم خود استانداردهایی را تعیین کند. برای مثال وجود ظروف سفالی یک شکل، کشتی‌هایی با طرح و شکل یکسان، ابعاد ثابت و مشخص آجرها و خشت‌ها و حتی قطعات سنگ در بنای اهرام مصر؛ همچنین وجود مقیاس‌هایی نظیر وجب، قدم، طول بازو، و امثال آن نشانه‌هایی از فرایند استاندارد کردن در عهد باستان است. شایان ذکر است که در هزاره سوم قبل از میلاد مسیح در مصر خط‌کشی با درجه‌بندی نزدیک به یک سانتی‌متر مورد استفاده بوده است. در ایران، در زمان داریوش اول پادشاه هخامنشی، وزنه‌های استاندارد شده‌ای براساس واحدی به نام «کرشه» ساخته می‌شد و هر کرشه معادل ۸۳/۳ گرم بود. وزنه‌ای که از آن زمان باقی مانده و هم اکنون در ایران موجود است معادل ۱۲۰ کرشه می‌باشد.

در انگلستان در زمان جان، پادشاه انگلیس، در منشور کبیر استانداردهایی برای اوزان و مقیاس‌ها جهت تجارت تعریف شده است. به‌طور کلی استانداردهای اوزان و مقیاس‌ها از استانداردهای عمده‌ای هستند که جنبه عمومی دارند، اما با تحول بنیادی در طرز تفکر اجتماعی و رشد اختراعات و تولیدات صنعتی (انقلاب صنعتی) استانداردهای صنعتی نیز به وجود آمد (۱۴:۸).

اولین قدم برای علمی کردن استانداردها در ۱۴۹۶م. در زمینه «اندازه‌گیری طول» در انگلستان صورت گرفت. سپس در دهه آخر قرن هجدهم در فرانسه «سیستم متریک» و «مقیاس اوزان» ایجاد شد، به‌طوری که در ۱۸۴۰ دولت فرانسه استفاده از سایر مقیاس‌ها را در فرانسه ممنوع اعلام کرد. همچنین در ۱۶۱۳ انگلستان استاندارد نگارش فرمول‌های دارویی و شیمیایی را در کتاب *British Pharmacopoeia (BP)* منتشر ساخت (۱۱:۶).

درخصوص استانداردهای صنعتی، قدیمی‌ترین سازمانی که در سطح جهانی تشکیل شد، کمیسیون بین‌المللی الکتروتکنیک^۷ است که در سال ۱۹۰۶ تأسیس شد. برای استاندارد کردن در سایر زمینه‌ها در سال ۱۹۲۶ سازمانی به نام اتحادیه بین‌المللی مؤسسات ملی استاندارد به‌وجود آمد که بیست کشور اروپایی عضویت آن را پذیرفتند (۴۷:۸).

سازمان بین‌المللی استاندارد (ایزو)

ایزو سازمان بین‌المللی استاندارد است. کلمه

ایزو علامت اختصاری نیست بلکه نامی است که از کلمه یونانی ISOS به معنای «مساوی» مشتق شده است. پیشوند ISO در لغاتی مانند ISOMetric (هم اندازه، دارای ابعاد مساوی) و Isonmy (تساوی قوانین یا تساوی افراد در برابر قانون) نیز ریشه دارد. ارتباط منطقی دو کلمه «مساوی و استاندارد» منجر به انتخاب نام ایزو برای این سازمان شده است به‌علاوه استفاده از نام واحد ایزو برای مشخص کردن این سازمان، از وفور علائم اختصاری جلوگیری می‌کند. لذا در تمام کشورها نام کوتاه سازمان همیشه ایزوست (۵:۱۱).

ایزو سازمانی تخصصی است و اعضای آن مؤسسات استاندارد ملی کشورهای هستند که منشور این سازمان را پذیرفته‌اند. ایران هفتاد و هفتمین عضو است که مجموعه استانداردهای ایزو را به عنوان استاندارد رسمی کشور پذیرفته است. مقر ایزو در ژنو است (۴۸:۸).

استفاده از استانداردهایی که توسط ایزو تهیه می‌شوند، اختیاری است و ایزو هیچ‌گونه قدرتی در رابطه با اجرا و پیاده کردن این استانداردها ندارد. درصد خاصی از استانداردهای این سازمان، که عمدتاً در رابطه با بهداشت، ایمنی، و محیط زیست هستند، در برخی ممالک به عنوان بخشی از مقررات مورد استفاده قرار می‌گیرد، یا در قوانین آنها به استانداردهای مذکور، به عنوان یک مبنای فنی ارجاع داده می‌شود. در هر صورت هرگونه اقتباس از این استانداردها می‌تواند به صورت تصمیمات لازم‌الاجرای مقامات قانونی یا دولت‌های کشورهای ذی‌ربط درآید

و ایزو رأساً هیچ‌گونه اختیار قانون‌گذاری یا وضع مقررات ندارد. از طرفی در سطح بین‌المللی، مؤسساتی نیز وجود دارند که از سازمان بین‌المللی ایزو این اجازه را دارند که پس از بررسی‌های لازم نسبت به صدور گواهینامه اجرا، اقدام نمایند (۱۲:۵).

اهداف ایزو

ایزو اهداف و وظایف خود را این‌گونه بیان نموده است:

توسعه امر استاندارد در جهان به منظور ایجاد تسهیلات لازم برای مبادلات بین‌المللی کالاها، و خدمات؛ و اشاعه و ترویج همکاری‌های متقابل در حوزه فعالیت‌های فرهنگی، علمی، فنی، و اقتصادی. برای نیل به اهداف فوق فعالیت‌های زیر انجام می‌شود:

۱. فراهم ساختن تسهیلات لازم به منظور ایجاد هماهنگی و همگامی استانداردهای ملی مؤسسات عضو،

۲. تهیه استانداردهای بین‌المللی در هر مورد مشروط به اینکه مغایر با نظریات هیچ‌یک از اعضا نباشد،

۳. فراهم ساختن تسهیلات و تشویق لازم برای توسعه و نشر استانداردهای جدید در سطح ملی و بین‌المللی،

۴. فراهم کردن تسهیلات لازم برای مبادله اطلاعات مربوط به فعالیت‌های اعضا و کمیته‌های فنی، و

۵. همکاری با سایر سازمان‌های بین‌المللی که به نحوی از انحا با این سازمان مربوط بوده و علاقه‌مند به بررسی و تحقیق در مورد پروژه و طرح‌های استاندارد آنها می‌باشند (۱۴:۶).

مؤسسه استاندارد و تحقیقات صنعتی ایران

اولین حرکت مدون در ارتباط با استاندارد و استاندارد‌نویسی در ایران با تصویب قانون اوزان و مقیاس‌ها در سال ۱۳۰۴ شمسی آغاز گردید و در سال ۱۳۳۲ به لحاظ ضرورت تعیین ویژگی‌های کالاها و توجه تولیدکنندگان و واردکنندگان به اهمیت کالاهای استاندارد شده تشکیلاتی برای تهیه و تدوین استانداردهای ملی به‌ویژه نظارت بر کیفیت کالاهای صادراتی و وارداتی به صورت یک اداره در وزارت بازرگانی وقت ایجاد شد. در سال ۱۳۳۹، با تصویب قانون تأسیس مؤسسه استاندارد ایران، کار رسمی این مؤسسه در چارچوب اهداف و مسئولیت‌های تعیین شده در این قانون ادامه یافت و در زمینه فعالیت خود در سال ۱۳۴۴ به هنگام تصویب اساسنامه مؤسسه، عبارت «تحقیقات صنعتی» نیز به نام مؤسسه استاندارد ایران افزوده شد و با نام مؤسسه استاندارد و تحقیقات صنعتی ایران (ISIRI) به فعالیت خود ادامه داد. اولین استانداردهای تهیه شده به درجه‌بندی کردن کالاهای صادراتی (عموماً محصولات کشاورزی) پرداخته و به صورت آزمایشی تدوین شده است. هدف از تدوین استاندارد آزمایشی در واقع اجرای آزمایشی این استانداردها از طرف تهیه‌کنندگان و صادرکنندگان و مشخص شدن نقایص و معایب آن بود. تا سال ۱۳۴۳ تهیه و تدوین استانداردها به‌طور آزمایشی صورت می‌گرفت. تا این سال حدود هفده استاندارد به صورت آزمایشی تهیه شد که عموماً مربوط به کالاهای سنتی و به منظور کمک به بهبود

صادرات بود. در این سال روش کار تغییر کرد و تصمیم گرفته شد که در تمامی زمینه‌ها استانداردهای لازم تدوین شود و ضمناً تهیه استانداردها از حالت آزمایشی به حالت قطعی تغییر کرد. جالب توجه اینکه برای نخستین بار در سال ۱۳۴۵ علامت استاندارد ایران بر روی کالاهای ایرانی مشاهده شد. در این سال دو شرکت ایرانی سازنده کاشی و بیسکویت موفق به دریافت پروانه استفاده از علامت استاندارد برای محصولات خود شدند. با پیروزی انقلاب اسلامی و ضرورت دگرگونی در ساختار اقتصادی کشور توجه جدی به امر کیفیت و تدوین استانداردهای ملی و ضرورت انجام تحقیقات کاربردی و نیز تجمیع مقررات پراکنده منجر به تصویب قانون اصلاح قوانین و مقررات مؤسسه استاندارد و تحقیقات صنعتی ایران در سال ۱۳۷۱ توسط مجلس شورای اسلامی گردید (۱:۸).

برخی استانداردها عیناً اقتباس از استانداردهای بین‌المللی IEC و ISO هستند. این حالت در مواردی است که مفاد آن استاندارد با نیازمندی‌های شناخته شده مورد نظر در جامعه ایران مطابقت داشته باشد و چنانچه استانداردهای مذکور حاوی مطالبی باشند که از لحاظ فنی، صنعتی، اقتصادی، اجتماعی، و فرهنگی برای جامعه ایران پذیرفتنی نباشد حذف و اضافات در آن انجام می‌گیرد و به این ترتیب به استاندارد ملی تبدیل می‌شود (۶:۱۲).

استانداردهای ایزو در کتابداری و اطلاع‌رسانی

استانداردهای ایزو توسط کمیته‌های فنی

تدوین می‌شود. کمیسیون فنی ۴۶ (TC.۴۶) توسعه استانداردهای کتابداری و اطلاع‌رسانی را در سطح بین‌المللی برعهده دارد. نام این کمیسیون «دبیزش بین‌المللی» است و به توسعه استانداردهایی در حوزه فعالیت‌های علمی کتابخانه‌ها مراکز اطلاع‌رسانی، خدمات نمایه‌سازی و چکیده‌نویسی، و غیره می‌پردازد و تاکنون استانداردهایی در زمینه‌های مختلف از جمله تدوین پایان‌نامه‌ها ارائه داده است (۴:۱۱).

پایان‌نامه‌ها و رساله‌ها نیز که گزارش پژوهش در دوره‌های کارشناسی ارشد و دکترای تخصصی هستند، از اسناد و مدارک چاپی غیرکتابی محسوب شده و به عنوان منابع ردیف اول از مهم‌ترین ابزار پژوهش می‌باشند. همان‌طور که استفاده از اصطلاحات مختلف در بیان یک مقصود و مفهوم موجب تفسیر گوناگون و تشتت‌آرا در تصمیم‌گیری‌ها می‌شود، وجود فرم‌های مختلف در پایان‌نامه‌ها نیز موجب اتلاف وقت استاد، دانشجو و مراجعه‌کننده به آن پایان‌نامه می‌شود. لذا استاندارد بودن آنها باعث می‌شود افراد با سرعت بیشتر به اطلاعات مورد نیاز خود دست یابند و این منابع در چکیده‌نامه‌ها، نمایه‌نامه‌ها با دقت بیشتری انعکاس می‌یابد.

پیشینه پژوهش

اکرمی (۱۳۷۱)، در پایان‌نامه کارشناسی ارشد خود به بررسی کاربرد روش‌های تحقیق در پایان‌نامه‌های کارشناسی ارشد کتابداری دانشگاه تهران، شیراز، و علوم

پزشکی ایران که در طی سال‌های ۱۳۵۵-۱۳۷۰ دفاع شده است، پرداخت. وی بدون در نظر گرفتن استاندارد خاصی و صرفاً با استفاده از قوانین مدون در کتاب‌های روش تحقیق، پرسشنامه‌ای طرح‌ریزی کرد و به این نتیجه رسید که تنها ۲۱ مورد پایان‌نامه از ۲۱۴ پایان‌نامه مورد بررسی به‌طور کامل دارای معیارهای تحقیق علمی بوده‌اند (۱).

کامران کربلایی آقایی (۱۳۷۵)، با روش توصیفی به مطالعه میزان رعایت استانداردهای بین‌المللی ایزو ۷۱۴۴ در پایان‌نامه‌های کارشناسی ارشد کتابداری و اطلاع‌رسانی دانشگاه‌های دولتی تهران که طی سال‌های ۱۳۶۶-۱۳۷۴ از آنها دفاع شده و در دسترس قرار داشتند، پرداخته است. او با هدف تعیین میزان رعایت استانداردهای ایزو در پایان‌نامه‌های مذکور، با تحقیق پیمایشی، اطلاعات گردآوری شده را با فهرست تهیه شده از استانداردهای ایزو مقایسه کرده و میزان رعایت استانداردها با روش محاسبه میانگین و درصدگیری به تفکیک دانشگاه و سال دفاع محاسبه و به سؤالات پژوهش پاسخ داده است. نتایج او نشان می‌دهد که پایان‌نامه‌های دانشگاه علوم پزشکی ایران بیش از سایر دانشگاه‌ها از استانداردها پیروی کرده‌اند. همچنین مشخص گردید که در سال ۱۳۷۲ بیش از سایر سال‌های مقایسه شده، و نیز از میان حوزه‌های مطرح شده در پایان‌نامه‌نویسی حوزه‌های: عنوان، ترکیب‌بندی بدنه اصلی، و فهرست مندرجات بیش از سایر حوزه‌ها استانداردها را رعایت کرده‌اند (۶).

حفیظی اردکانی (۱۳۷۸)، در پایان‌نامه

خود با عنوان «تعیین میزان رعایت استاندارد در تهیه چکیده فارسی پایان‌نامه‌های کارشناسی ارشد دانشگاه تربیت مدرس و دانشگاه تهران بین سال‌های ۱۳۷۳-۱۳۷۶» که با روش توصیف اطلاعات هر پایان‌نامه و انتقال آن به سیاهه انجام شد، نشان داد که در مقایسه میانگین‌ها، انحراف معیار و درصد، دانشگاه تهران نسبتاً وضعیت مناسب‌تری دارد و در سال ۱۳۷۵ نسبت به دیگر سال‌ها میزان رعایت استانداردها بیشتر بوده و نیز دانشکده علوم پزشکی وضعیت مطلوب‌تری دارد، و از میان استانداردهای گزینش شده ایزو، بیشترین میزان رعایت استانداردها را «نتایج» و کمترین میزان را «اطلاعات جانبی و تخصصی» نشان داد (۳).

مرادی (۱۳۷۸)، در پایان‌نامه خود با عنوان «مطالعه میزان رعایت استاندارد بین‌المللی ایزو در گزارش‌های دولتی فارسی ایران از سال ۱۳۷۵ تا ۱۳۷۷»، ضمن بررسی گزارش‌های دولتی فارسی موجود در بانک اطلاعات مرکز اطلاعات و مدارک علمی ایران طی سال‌های مذکور، از ۱۲۳ فقره استاندارد تعیین شده، ۲۶ مورد آن را انتخاب کرده و سپس در قالب سیاهه، نتایج زیر را به‌دست آورد:

۱. طی سال‌های مورد بررسی به‌طور متوسط ۲۹ درصد گزارش‌های دولتی فارسی استانداردهای ایزو را رعایت کرده‌اند،
۲. در میان سال‌های مورد بررسی، سال ۱۳۷۷ با ۳۱ درصد بالاترین میزان رعایت در تدوین گزارش‌های دولتی بوده است،
۳. بیشترین استاندارد ایزو در بخش‌های شکل

فیزیکی گزارش به میزان ۶۲ درصد، جداول ۵۳ درصد، تاریخ انتشار ۵۴ درصد، اطلاعات ارائه شده روی صفحه عنوان ۵۲ درصد، و صفحات آغازین ۵۲ درصد بوده است.

۴. کمترین میزان رعایت در بخش‌هایی چون شناسه گزارش با ۰ (صفر) درصد، شماره استاندارد بین‌المللی کتاب و شماره استاندارد بین‌المللی پایندها با ۲ درصد، شماره‌گذاری بخش‌ها ۲ درصد، شماره‌گذاری جلدها ۳ درصد، چکیده ۸ درصد، عطف گزارش ۶ درصد، و شماره‌گذاری ضمايم ۵ درصد می باشد؛ و در نهایت بیش از ۷۰ درصد گزارش‌های دولتی فارسی ایران استانداردهای ایزو را رعایت نکرده‌اند (۷).

به منظور بررسی پیشینه پژوهش در خارج از کشور، به بانک‌های اطلاعاتی بین‌المللی موجود در این زمینه از قبیل ایزا^{۱۱}، لیزا^{۱۲}، اریک^{۱۳}، و <چکیده پایان‌نامه‌ها>^{۱۴} مراجعه و با کلیدواژه‌های مختلف جست‌وجو شد، اما تحقیقی که به‌طور مستقیم با موضوع مرتبط باشد موجود نبود، لیکن مطالبی در رابطه با مسائل جنبی نزدیک به موضوع مشاهده گردید که به چند مورد آنها اشاره می‌شود:

شو و ساساکی^{۱۲} (۱۹۸۰)، به بررسی میزان رعایت استانداردهای «ایزو ۳۰» در ۱۳۰ مجله به زبان ژاپنی و انگلیسی پرداختند. این استانداردها مربوط به اطلاعات کتابشناختی مجله‌هاست. نتایج این بررسی نشان داد که بسیاری از مجله‌های ژاپنی در زمینه علوم

اجتماعی و علوم انسانی موارد اطلاعاتی معدودی از اطلاعات کتابشناختی را رعایت کرده‌اند. در حوزه موضوعی علوم و فناوری میزان رعایت استانداردها در مجلات انگلیسی زبان بیش از مجله‌های ژاپنی زبان بوده است (۱۱: ۴۶۷-۴۷۷).

راکا^{۱۳} (۱۹۹۳)، طی مقاله‌ای عنوان کرد که اولین قدم برای استاندارد کردن، تعیین یک زبان مشخص است و استاندارد کردن عوامل اطلاعاتی برای کلیه کارکردهای کتابخانه (امانت بین‌کتابخانه‌ای، سفارش، و مانند آن) ضروری می‌باشد و در این راستا «ایزو ۸۴۵۹» را با استاندارد «EDI»^{۱۴} مقایسه نموده و به این نتیجه رسیده است که استانداردهای ایزو در ارائه برنامه مشترک، بدون از دست دادن جنبه‌های تخصصی و مسائل زبانی واژه‌ها، پیشگام است (۱۰: ۳۴-۳۶).

وبستر، پپر، و جنکینز^{۱۵} (۲۰۰۰) ، طی پژوهشی به شناسایی روند ارزیابی پایان‌نامه‌های دوره لیسانس هفت گروه تحصیلی که دانشکده علوم اجتماعی و حقوق دانشگاه بروکس آکسفورد را تشکیل می‌دادند، پرداختند. نتایج بررسی آنها نشان داد که ۹ مورد مشترک در پایان‌نامه‌های مورد ارزیابی وجود داشت:

۱. تعریف واضح مسئله مورد مطالعه و سؤالات مورد بررسی،
۲. متن نوشتاری و رعایت مقررات مربوط،

8. ISA

9. LISA

10. ERIC=Educational Resources Information Center

11. Dissertation Abstracts

12. Sho & Sasaki

13. Raccah

14. EDI=Electronic Data Interchange

15. Webster, Pepper & Jenkins

۳. استفاده و ارائه روش‌های تحقیق مناسب،
۴. ارائه توانایی تجزیه و تحلیل اولیه و ثانویه،
۵. ارائه دلیل تفکر بحرانی درباره مسئله و فرضیات و نظرات موجود،
۶. ارائه نتایج براساس دلایل و مطالب جمع‌آوری شده،
۷. طرح و بحث واضح و منسجم ساختاری که به انجام آن کمک می‌کند،
۸. نوشتن واضح و اجمالی، و
۹. منابع و مراجع استنادی مناسب (۱۲).

جامعه آماری پژوهش

جامعه آماری پژوهش شامل کلیه پایان‌نامه‌های کارشناسی ارشد دانشگاه‌های مختلف کشور، موجود در پایگاه اطلاعاتی پژوهشگاه اطلاعات و مدارک علمی ایران است که طی سال‌های ۱۳۷۶-۱۳۸۱ تدوین شده‌اند. براساس مدارک موجود در پژوهشگاه اطلاعات و مدارک علمی ایران برای سال‌های ۱۳۷۶ لغایت ۱۳۸۱، تعداد ۱۳,۵۷۲ پایان‌نامه کارشناسی ارشد وجود دارد. به دلیل تعداد زیاد این پایان‌نامه‌ها نمونه‌گیری انجام شد. برای این منظور به نسبت تعداد موجود پایان‌نامه‌های کارشناسی ارشد دانشگاه‌های مختلف و سال‌های متفاوت، نمونه مورد مطالعه برای هر کدام به تفکیک دانشگاه و سال تعیین شد و با استفاده از نرم‌افزار Excel، پس از طبقه‌بندی پایان‌نامه‌ها براساس سال و دانشگاه، از طریق نمونه‌گیری تصادفی، ۱۱۵۴ پایان‌نامه به عنوان نمونه انتخاب شد.

روش گردآوری اطلاعات

ابتدا آخرین ویرایش استانداردهای ایزوی موجود در ایران (طبق مکاتبات انجام شده با مؤسسه ایزو آخرین ویرایش تدوین شده) از طریق مؤسسه استاندارد و تحقیقات صنعتی ایران تهیه و ترجمه گردید. سپس از میان اقلام موجود ۲۰ مورد که قابل بررسی بود انتخاب شد و براساس آن سیاهه‌ای به عنوان سیاهه و ارسی تنظیم شد.

استانداردهای بررسی شده عبارتند از:

۱. فرم فیزیکی پایان‌نامه با زیربندهای آن،
۲. شماره‌گذاری بخش‌های اصلی و فرعی با زیربندهای آن،
۳. شماره‌گذاری صفحات با زیربندهای آن،
۴. بخش مقدماتی با زیربندهای آن،
۵. بدنه اصلی با زیربندهای آن،
۶. بخش نهایی با زیربندهای آن،
۷. جلد،
۸. صفحه عنوان با زیربندهای آن،
۹. عنوان با زیربندهای آن،
۱۰. شابک و شاپا
۱۱. حق مؤلف،
۱۲. چکیده با زیربندهای آن،
۱۳. پیشگفتار و زیر بندهای آن،
۱۴. فهرست مندرجات با زیربندهای آن،
۱۵. فهرست تصاویر و جداول با زیربندهای آن،
۱۶. متن اصلی با زیربندهای آن،
۱۷. تصاویر و جداول و زیربندهای آن،
۱۸. فهرست منابع کتابشناختی و

جدول ۱. توزیع فراوانی پایان‌نامه‌های نمونه کارشناسی ارشد برحسب سال دفاع و نام مراکز آموزشی

نام دانشگاه	۱۳۷۶	۱۳۷۷	۱۳۷۸	۱۳۷۹	۱۳۸۰	۱۳۸۱	جمع
آزاد	۴	۳	۳	۳	۱	۱	۱۵
ارومیه	۱	۲	۵	۱	۱	۰	۱۰
اصفهان	۱۰	۰	۰	۰	۰	۰	۱۰
الزهرا	۰	۰	۲	۱	۲	۳	۸
امام صادق	۸	۷	۳	۴	۳	۱	۲۶
باهنر	۳	۶	۵	۱	۳	۰	۱۸
بوعلی سینا	۰	۰	۰	۱	۳	۴	۸
بهزیستی	۰	۰	۱	۰	۱	۲	۴
بهشتی	۳۲	۳۰	۲۸	۱۸	۲	۰	۱۱۰
پزشکی ایران	۶	۶	۶	۱	۰	۰	۱۹
پزشکی بهشتی	۱۳	۲	۲	۱	۰	۰	۱۸
پزشکی تهران	۲	۰	۱	۰	۰	۰	۳
پزشکی کرمان	۱۲	۴	۵	۳	۰	۰	۲۴
[علوم] پایه زنجان	۰	۰	۱	۳	۸	۶	۱۸
تبریز	۷	۶	۱	۱	۴	۵	۲۴
تهران	۴۲	۵۳	۳۱	۱۹	۱۴	۱۱	۱۷۰
چمران	۷	۱۰	۷	۰	۰	۰	۲۴
سایر	۶	۳	۳	۴	۵	۹	۳۰
سیستان و بلوچستان	۳	۰	۱	۱	۰	۰	۵
شیراز	۲۶	۲۲	۲۰	۲۰	۷	۷	۱۰۲
صنعتی اصفهان	۱۷	۱۶	۱	۸	۲	۰	۴۴
علم و صنعت	۳۴	۲۰	۱۹	۸	۸	۱	۹۰
فردوسی	۱۷	۱۰	۰	۰	۰	۰	۲۷
علوم و فنون مازندران	۸	۸	۹	۳	۱	۰	۲۹
قم	۳	۵	۸	۳	۵	۳	۲۷
مازندران	۲	۰	۱	۲	۴	۳	۱۲
مؤسسات آموزشی	۹	۱	۱	۰	۵	۴	۲۰
تربیت مدرس	۵۹	۶۴	۲۷	۲۰	۱۴	۷	۱۹۱
تربیت معلم	۱۳	۱۶	۶	۱۱	۵	۳	۵۴
منابع طبیعی گرگان	۲	۳	۳	۱	۰	۰	۹
یزد	۰	۱	۱	۱	۱	۱	۵
جمع	۳۴۶	۲۹۸	۲۰۱	۱۳۹	۹۹	۷۰	۱۱۵۴

جدول ۲. امتیاز و میزان تطبیق پایان نامه‌های نمونه کارشناسی ارشد برحسب سال دفاع و نام مراکز آموزشی

ردیف	نام دانشگاه	جمع		سال ۱۳۷۶		سال ۱۳۷۷		سال ۱۳۷۸		سال ۱۳۷۹		سال ۱۳۸۰		سال ۱۳۸۱	
		میزان تطبیق	امتیاز	میزان تطبیق	امتیاز	میزان تطبیق	امتیاز	میزان تطبیق	امتیاز	میزان تطبیق	امتیاز	میزان تطبیق	امتیاز	میزان تطبیق	امتیاز
۱	بو علی سینا	۴۹۱	۵۸/۳۷	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۶۰	۶۰/۰۰	۱۷۱	۵۷/۰۰	۲۳۶	۶۲/۲۵
۲	علم و صنعت ایران	۵۲۹۷	۵۷/۷۴	۱۹۱۵	۵۶/۳۲	۱۲۰۲	۶۰/۱۰	۱۱۴۸	۶۰/۴۲	۴۸۸	۶۱/۰۰	۴۹۵	۶۱/۸۷	۴۹	۴۹/۰۰
۳	علوم بهزیستی و توانبخشی	۲۳۰	۵۷/۵۰	۰	۰	۰	۰	۶۰	۶۰/۰۰	۰	۰	۵۹	۵۹/۰۰	۱۱۱	۵۵/۵۰
۴	شیراز	۵۸۶۳	۵۷/۴۸	۱۴۳۲	۵۵/۰۷	۱۲۶۵	۵۷/۵۰	۱۲۴۲	۵۷/۱۰	۱۱۲۵	۵۷/۲۵	۴۰۹	۵۸/۴۳	۳۷۰	۵۲/۸۶
۵	تربیت مدرس	۱۰۹۴۱	۵۷/۲۸	۳۴۰۲	۵۷/۶۶	۳۶۲۳	۵۶/۶۰	۱۵۹۲	۵۸/۹۶	۱۱۳۰	۵۶/۵۰	۷۹۱	۵۶/۵۰	۴۰۳	۵۷/۵۷
۶	علوم پزشکی ایران	۱۰۸۰	۵۶/۸۴	۳۴۴	۵۷/۳۳	۳۳۶	۵۶/۰۰	۲۳۹	۵۸/۱۷	۵۱	۵۱/۰۰	۰	۰	۰	۰
۷	الزهرا	۴۳۸	۵۴/۷۵	۰	۰	۰	۰	۱۰۰	۵۰/۰۰	۵۰	۵۰/۰۰	۱۱۷	۵۸/۵۰	۱۷۱	۵۷/۰۰
۸	اصفهان	۵۴۶	۵۴/۶۰	۵۴۶	۵۴/۶۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰
۹	تبریز	۱۳۷۹	۵۴/۵۸	۳۶۵	۵۲/۱۴	۳۰۴	۵۰/۶۷	۵۰	۵۰/۰۰	۵۹	۵۹/۰۰	۲۴۵	۶۱/۲۵	۲۸۷	۵۷/۴۰
۱۰	علوم پزشکی شهید بهشتی	۹۸۲	۵۴/۵۶	۷۰۲	۵۴/۰۰	۱۱۷	۵۸/۵۰	۱۱۰	۵۵/۰۰	۵۳	۵۳/۰۰	۰	۰	۰	۰
۱۱	مؤسسات آموزشی*	۱۰۸۸	۵۴/۴۰	۴۶۵	۵۱/۶۷	۵۶	۵۶/۰۰	۵۸	۵۸/۰۰	۰	۰	۲۸۳	۵۶/۶۰	۲۲۶	۵۶/۵۰
۱۲	آزاد اسلامی ایران	۸۰۲	۵۳/۴۷	۲۲۰	۵۵/۰۰	۱۶۰	۵۳/۳۳	۱۶۱	۵۳/۶۷	۱۵۵	۵۱/۶۷	۲۵	۴۵/۰۰	۶۱	۶۱/۰۰
۱۳	علوم و فنون مازندران	۱۵۳۴	۵۲/۹۰	۴۲۵	۵۳/۱۳	۴۰۸	۵۱/۰۰	۴۹۵	۵۵/۰۰	۱۵۸	۵۲/۶۷	۴۸	۴۸/۰۰	۰	۰
۱۴	سیستان و بلوچستان	۲۶۴	۵۲/۸۰	۱۵۸	۵۲/۶۷	۰	۰	۵۴	۵۴/۰۰	۵۲	۵۲/۰۰	۰	۰	۰	۰
۱۵	مازندران	۶۴۲	۵۲/۶۷	۹۶	۴۸/۰۰	۰	۰	۵۳	۵۳/۰۰	۱۰۶	۵۳/۰۰	۲۱۶	۵۴/۰۰	۱۶۱	۵۳/۶۷
۱۶	منابع طبیعی گرگان	۴۷۳	۵۲/۵۶	۹۶	۴۸/۰۰	۱۶۱	۵۳/۶۷	۱۶۴	۵۴/۶۷	۵۲	۵۲/۰۰	۰	۰	۰	۰
۱۷	ارومیه	۵۲۱	۵۲/۵۶	۵۲	۴۸/۰۰	۱۰۷	۵۳/۶۷	۲۶۲	۵۴/۶۷	۵۳	۵۳/۰۰	۴۷	۴۷/۰۰	۰	۰
۱۸	علوم پزشکی کرمان	۱۲۳۵	۵۱/۴۶	۶۲۰	۵۱/۶۷	۲۱۰	۵۲/۵۰	۲۵۹	۵۱/۸۰	۱۴۶	۴۸/۶۷	۰	۰	۰	۰
۱۹	تربیت معلم	۳۷۷۱	۵۱/۳۱	۶۶۱	۵۰/۸۵	۸۱۴	۵۰/۸۸	۲۵۷	۴۲/۸۳	۶۱۷	۵۶/۰۹	۲۵۵	۵۱/۰۰	۱۶۷	۵۵/۶۷
۲۰	سایر*	۱۵۳۵	۵۱/۱۷	۳۲۰	۵۳/۳۳	۱۵۱	۵۰/۳۳	۱۴۶	۴۸/۶۷	۱۹۰	۴۷/۵۰	۲۵۱	۵۰/۲۰	۴۷۷	۵۳/۰۰
۲۱	صنعتی اصفهان	۲۲۴۹	۵۱/۱۱	۷۹۹	۴۷/۰۰	۸۵۱	۵۳/۱۸	۵۸	۵۸/۰۰	۴۲۶	۵۳/۲۵	۱۱۵	۵۷/۵۰	۰	۰
۲۲	فردوسی مشهد	۱۳۷۱	۵۰/۷۸	۸۹۱	۵۲/۴۱	۴۸۰	۴۸/۰۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰
۲۳	علوم پزشکی تهران	۱۴۹	۴۹/۶۷	۱۰۸	۵۴/۰۰	۰	۰	۴۱	۴۱/۰۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰
۲۴	تهران	۸۳۵۸	۴۹/۱۶	۱۹۸۲	۴۷/۱۹	۲۵۵۰	۴۸/۱۱	۱۵۵۰	۵۰/۰۳	۹۹۰	۵۲/۱۱	۷۴۱	۵۲/۹۳	۵۴۴	۴۹/۲۵
۲۵	شهید بهشتی	۵۳۶۲	۴۸/۷۵	۱۵۱۸	۴۷/۴۴	۱۴۴۹	۴۷/۶۳	۱۴۰۷	۵۰/۲۵	۹۰۳	۵۰/۱۷	۱۰۵	۵۲/۵۰	۰	۰
۲۶	علوم پایه زنجان	۸۱۲	۴۵/۱۱	۰	۰	۰	۰	۴۱	۴۱/۰۰	۱۵۲	۵۰/۶۷	۴۰۴	۵۰/۵۰	۳۱۵	۵۲/۵۰
۲۷	شهید چمران	۱۰۵۹	۴۴/۱۲	۲۸۰	۴۰/۰۰	۴۴۶	۴۴/۶۰	۳۳۳	۴۷/۵۷	۰	۰	۰	۰	۰	۰
۲۸	شهید باهنر	۷۹۰	۴۳/۸۸	۱۵۰	۵۰/۰۰	۲۸۷	۴۷/۸۳	۲۶۶	۵۳/۲۰	۵۶	۵۶/۰۰	۱۴۸	۴۹/۳۳	۰	۰
۲۹	قم	۱۰۷۳	۳۹/۷۴	۹۰	۳۸/۰۰	۲۰۰	۴۰/۰۰	۳۱۴	۳۹/۲۵	۱۳۱	۴۳/۶۷	۱۹۰	۳۸/۰۰	۱۴۸	۴۹/۳۳
۳۰	امام صادق(ع)	۹۸۰	۳۷/۶۹	۲۶۹	۳۳/۶۲	۲۸۰	۴۰/۰۰	۱۲۹	۲۳/۰۰	۱۶۰	۴۰/۰۰	۱۴۲	۴۷/۳۳	۴۰	۴۰/۰۰
۳۱	یزد	۱۹۶	۳۳/۰۰	۰	۰	۳۶	۳۶/۰۰	۳۸	۳۸/۰۰	۴۰	۴۰/۰۰	۴۰	۴۰/۰۰	۴۲	۴۲/۰۰
	جمع	۶۰۴۴۲	۵۲/۳۷	۱۷۷۴۸	۵۱/۲۹	۱۵۴۷۳	۵۱/۹۲	۱۰۷۳۷	۵۳/۴۱	۷۴۴۳	۵۳/۴۰	۵۳۱۷	۵۳/۷۰	۳۸۰۸	۵۳/۶۳

* امتیازهای فوق با توجه به تعداد پایان‌نامه که در جدول آمده است معنادار است.

زیربندهای آن،

۱۹. پیوست‌ها و زیربندهای آن، و

۲۰. نمایه و زیربندهای آن (۹).

داده‌اند.

در جدول ۲، امتیازهای کلی هر دانشگاه آمده است، اما این امتیازها با توجه به تعداد پایان‌نامه دارای معنی است و به تنهایی مفهوم ندارد. در جدول ۲، میزان تطبیق هر پایان‌نامه با استاندارد ایزو ۷۱۴۴ آمده است. برای رسیدن به این هدف ۹۵ شاخص استاندارد ایزو ۷۱۴۴ با پایان‌نامه‌ها مطابقت داده شد و هر شاخص که مطابقت داشت با عدد یک (۱) و هر شاخص که مطابقت نداشت با عدد صفر (۰) نشان داده شد. بر این اساس، با جمع اعداد یک میزان تطبیق هر پایان‌نامه با استاندارد ایزو ۷۱۴۴ به دست می‌آید. برای

نتایج تطبیق با استاندارد ایزو ۷۱۴۴

برای تطبیق پایان‌نامه‌های کارشناسی ارشد با استاندارد ایزو ۷۱۴۴، تعداد ۱۱۵۴ پایان‌نامه به عنوان نمونه برای سال‌های ۱۳۷۶-۱۳۸۱ انتخاب شد. از نظر تعداد به ترتیب دانشگاه‌های تربیت مدرس (۱۹۱ پایان‌نامه)، دانشگاه تهران (۱۷۰ پایان‌نامه)، دانشگاه شهید بهشتی (۱۱۰ پایان‌نامه)، و دانشگاه شیراز (۱۰۲ پایان‌نامه) بیشترین پایان‌نامه را به خود اختصاص

جدول ۳. تطبیق پایان‌نامه‌های نمونه کارشناسی ارشد پژوهشگاه با استاندارد ایزو ۷۱۴۴ برحسب بند (درصد)

ردیف	عنوان	میزان انطباق
۱	فرم فیزیکی پایان‌نامه	۹۹/۸۷
۲	شماره‌گذاری بخش‌های اصلی و فرعی	۵۵/۲۶
۳	شماره‌گذاری صفحات	۳۷/۰۷
۴	بخش مقدماتی	۵۵/۵۸
۵	بدنه اصلی	۹۸/۸۳
۶	بخش نهایی	۲۵/۴۸
۷	جلد	۷۳/۰۸
۸	صفحه عنوان	۵۷/۴۰
۹	عنوان	۵۹/۹۳
۱۰	شابک و شاپا	۰/۰۰
۱۱	حق مؤلف	۰/۰۰
۱۲	چکیده	۴۵/۰۵
۱۳	پیشگفتار	۱۱/۶۱
۱۴	فهرست مندرجات	۶۱/۸۷
۱۵	فهرست تصاویر و جداول	۴۵/۱۵
۱۶	متن اصلی	۷۶/۸۵
۱۷	تصاویر و جداول	۶۳/۶۷
۱۸	فهرست منابع کتابشناختی	۶۶/۳۵
۱۹	پیوست‌ها	۱۹/۳۱
۲۰	نمایه	۳۷/۴۴
	جمع	۵۲/۳۷

رسیدن به میزان تطبیق هر مؤسسه عالی یا دانشگاه یا برای هر سال از میانگین استفاده شده است (تأکید می‌شود که نتایج براساس پایان‌نامه‌های موجود در کتابخانه پژوهشگاه می‌باشد).

براساس جدول ۳، پایان‌نامه‌های مقطع کارشناسی ارشد ۵۲/۳۷ درصد با استاندارد ایزو ۷۱۴۴ مطابقت دارد.

نتایج پژوهش

طبق جدول ۲، بین سال‌های ۱۳۷۶ لغایت ۱۳۸۱ پایان‌نامه‌های مقطع کارشناسی ارشد در سال ۱۳۸۰ با ۵۳/۷۰ درصد و سال ۱۳۷۶ با ۵۱/۲۹ درصد به ترتیب بیشترین و کمترین میزان تطبیق با استاندارد ایزو ۷۱۴۴ را نشان دادند.

براساس جدول ذکر شده، در بین مؤسسات آموزش عالی کشور، در مقطع کارشناسی ارشد، دانشگاه بوعلی سینا با ۵۸/۳۷ درصد بیشترین میزان تطبیق را نشان داد. بعد از آن، دانشگاه علم و صنعت ایران با ۵۷/۷۴ درصد، دانشگاه علوم بهزیستی و توانبخشی با ۵۷/۵۰ درصد، و دانشگاه شیراز با ۵۷/۴۸ درصد بیشترین میزان رعایت استاندارد را نشان دادند. دانشگاه یزد با ۳۳ درصد و دانشگاه امام صادق (ع) با ۳۷/۶۹ درصد و دانشگاه قم با ۳۹/۷۴ درصد، کمترین میزان رعایت استاندارد ایزو را داشته‌اند (البته مؤسسات عالی بهزیستی فقط ۴ پایان‌نامه و دانشگاه یزد فقط ۵ پایان‌نامه به عنوان نمونه در این بررسی داشته‌اند که با توجه به تعداد کم درصد خطای آن به

نسبت دانشگاه‌های برتر و ضعیف خیلی بالا است).

همان‌طور که نتایج نشان می‌دهد در بین بخش‌ها، بخش شکل فیزیکی حدود ۱۰۰ درصد و بخش بدنه اصلی با حدود ۹۹ درصد بیشترین تطابق با استاندارد ایزو را داراست.

همان‌طور که انتظار می‌رفت در بخش‌های شابک و شاپا و حق مؤلف کمترین میزان (صفر درصد)، و بخش فیزیکی پایان‌نامه‌ها بیشترین میزان رعایت ایزو ۷۱۴۴ را نشان دادند.

در بین دانشگاه‌ها، در مقطع کارشناسی ارشد دانشگاه بوعلی سینا با تعداد ۸ پایان‌نامه (۵۸/۳۷ درصد) و دانشگاه علم و صنعت با تعداد ۹۰ پایان‌نامه (۵۷/۷۴ درصد) بیشترین میزان تطابق را نشان دادند. بین سال‌های ۱۳۷۶ لغایت ۱۳۸۱ پایان‌نامه‌های مقطع کارشناسی ارشد سال ۱۳۸۰ با ۵۳/۷۰ درصد و سال ۱۳۷۶ با ۵۱/۲۹ درصد به ترتیب بیشترین و کمترین میزان تطبیق با استاندارد ایزو ۷۱۴۴ را داشته است.

پیشنهادها

۱. استانداردهای پایان‌نامه‌نویسی ایزو به زبان فارسی درآمده و با نیازهای داخلی کشور منطبق شود و در قالب استاندارد ملی به تصویب رسد.
۲. بخشنامه‌ای براساس مصوبه فوق، جهت اجرا، به گروه‌های آموزشی سراسر کشور ابلاغ و لازم‌الاجرا گردد.
۳. استانداردهای پایان‌نامه‌نویسی ایزو

در درس «روش تحقیق» و «سمینار تحقیق» مورد بررسی قرار گیرد.

۴. توجه استادان راهنما و مشاور به رعایت استانداردهای ایزو در پایان‌نامه‌ها جلب شود.

۵. استاندارد سایر منابع اطلاعاتی به زبان فارسی تهیه و در قالب استاندارد ملی به تصویب رسد.

منابع

۱. اکرمی، روح انگیز. «ارزیابی پایان‌نامه‌های کارشناسی ارشد کتابداری از نظر کاربرد روشهای تحقیق در آنها از سال ۱۳۷۰-۱۳۵۵ در سه دانشگاه تهران، شیراز و علوم پزشکی ایران». پایان‌نامه کارشناسی ارشد کتابداری و اطلاع‌رسانی، دانشگاه علوم پزشکی ایران، ۱۳۷۱.

۲. حرّی، عباس. *اطلاع‌رسانی، نگرش‌ها و پژوهش‌ها*. تهران: نشر کتابدار، ۱۳۷۸.

۳. حفیظی اردکانی، محسن. «تعیین میزان رعایت استاندارد در تهیه چکیده فارسی پایان‌نامه‌های کارشناسی ارشد دانشگاه تربیت مدرس و دانشگاه تهران بین سال‌های ۱۳۷۴-۷۶». پایان‌نامه کارشناسی ارشد کتابداری و اطلاع‌رسانی، دانشگاه تربیت مدرس، ۱۳۷۸.

۴. رضایی خجسته، ونوس. «بررسی میزان ساختار اطلاعات کتابشناختی صفحه عنوان. صفحه حقوق. صفحه نیم عنوان در کتابهای فارسی منتشره در سال ۱۳۷۹ با استانداردهای ایزو». پایان‌نامه کارشناسی ارشد کتابداری و اطلاع‌رسانی، دانشگاه آزاد اسلامی ایران، واحد علوم و تحقیقات، ۱۳۸۰.

۵. عارفی، شهرام. «بررسی نوع و ارزش اقتصادی

کالاهای صادراتی غیر نفتی استان آذربایجان شرقی». پایان‌نامه کارشناسی ارشد مدیریت بازرگانی، دانشگاه تهران، ۱۳۷۸.

۶. کربلا آقایی کامران، معصومه. «مطالعه میزان رعایت استانداردهای بین‌المللی ایزو در پایان‌نامه‌های کارشناسی ارشد کتابداری و اطلاع‌رسانی دانشگاه‌های دولتی در سالهای ۱۳۶۶ تا ۱۳۷۴». پایان‌نامه کارشناسی ارشد کتابداری و اطلاع‌رسانی، دانشگاه تربیت مدرس، ۱۳۷۵.

۷. مرادی، محمود. «مطالعه میزان رعایت استاندارد بین‌المللی ایزو در گزارش‌های دولتی فارسی ایران از سال ۷۵ تا ۷۷». پایان‌نامه کارشناسی ارشد کتابداری و اطلاع‌رسانی، دانشگاه تهران، ۱۳۷۸.

۸. یگانه، مهرداد. *استاندارد و استاندارد کردن*. تهران: مرکز آموزش و تحقیقات صنعتی ایران، ۱۳۷۹.

9. ISO 7144. *Presentation of dissertation*. Geneve: International organization for standadization, 1986.

10. Raccah, P. "Electronic data interchange les elements de donnes et les normes EDI". *Bulletin-des Bibliothèques-de-France*, Vol.38, No.5 (1993): 34-36.

11. Sho, Nanae; Sasaki, Hajime. "Biblid, bibliographic identification of serial publications". *Documents Shon Keykya*, Vol.30, No.10 (1980): 467-477.

12. Webster, Frank; Pepper, David; Jankins, Alan. "Assessting the undergraduate dissertation". 2002. [on-

line]. Available: <http://search.epnet.com>.
[4Apr.2004].

تاریخ دریافت: ۱۳۸۵/۱/۲۶

